

Martin Šorm, Hlína a kamení, 21. 1. 2020

Bobr a vlaštovice o surovinách a věčnosti

Staročeská báseň *Nová rada* obsahuje mezi mnoha zvířecími a ptačími promluvami i názorovou výměnu bobra a vlaštovice. Zatímco bobr doporučuje králi lvovi dbát na čistotu a používat ke stavbě dřevo, nikoli kamení, vlaštovice užívání dřeva odmítá a radí stavět na pevném základu, s tvrdými, trvanlivost zaručujícími sklepy. Při současných diskusích o výkladu básně je i interpretace tohoto názorového rozporu předmětem diskuse – je některá zvířecí rada dobrá, zatímco jiná špatná? A která je která? Aktuální badatelský spor navazuje na polemiku J. Vilikovského s hypotézou J. B. Čapka z 30. a 40. let 20. století a koncentruje se v ní tradiční střet o adekvátní uchopení celé básně – byla (a měla být) ve středověku *Nová rada* vnímána jako dílo časové, nebo obecné? Představený detail zaměřený na pojetí věčnosti a vhodnosti stavebních surovin umožňuje nahlédnout na báseň jako celek z produktivní perspektivy. Zároveň ukazuje komplexitu středověkých přístupů k hmotě a materiálům – jakou hodnotu a jaké místo má úsilí o trvanlivost v kultuře, jež je založena na představě, že nic trvalého na tomto světě není?

čtení:

1) z edice J. Daňhelky: *Smil Flaška z Pardubic. Nová rada*, Praha 1950, s. 64–67:

Skřivanec radí

Skřivanec jasně i vesele
vece: „Králi, pravím tobě cele,
bud' vždy myslí ustavičné,
neb žádnému nynie sličné,
ktož tak svú myslí nevládne,
pro malú věc v žalost upadne,
pro ztrýtu nebo rovnú škodu,
aneb pro protivnú příhodu,
když jemu nenie vše po vóli;
ty toho nečiň nikoli.
Ráčíš-li přehověti,
chciť o tom viec pověděti.
Peklo, jakožto slýchámy,
to upriemo jest pod námi. (...)
Ale na nebi nahoře,
tam jest světlo bez přestánie,
v božství přědivné kochánie,
vždy jest tam den, nikdy noci,
žalost nemá žádné moci
ani který nedostatek,
o němž mój jest smysl krátek.
Pro něž praviti ukráci
a k světu se navráci,
jenž jest prostřed tú obú
nebo má peklo pod sebú
a pod nebem jest, jakž vědě.
O tom vám něco povědě.
Svět jest toho založenie,
v něm nic ustavičného nenie,
tiť vědie, kterakt' se dědie,
ješto jeho vuóli plodie,
ktož bydlé v tomto životě,
kak jest poddán mnohé psotě.

Ač kto kdy šťastie nabude,
dlúho v tom trvati nebude;
až se kamosi ukradne,
nesčestie zase pripadne.
Svět jest v sobě pravá vojna,
řiedkoť v něm chvíle pokojná,
jasný čas, a potom mračný.
Ty proto nebud' rozpačný,
by pro déšť, slotu nebo mrazy
neb které světské přiekazy
chtěl smuten a truchel býti.
Nelze jest těch proměn zbýti
každému zde v tomto těle.
Protož měj se vždy vesele,
takež v noci, jako ve dne,
bud' ústavné mysli jedne.
Nechať se svět jakž chce mění,
ty měj v svém srdečném chtění,
aby všelikú žádostí
žádal nebeské radosti,
v světě naději neklada.
Toť jest, králi, nás všech rada.“

Bobr radí

Bobr, zvieře něco hlúpé,
vždy se rád u vodě kúpe.
Ten promluvi králi s kázní
a řka: „Vždy se rád mej v lázni,
v teplé vanně se kochaje,
všeho jiného netbaje.
Tak měj svůj život vždy biele,
nad to čistotu v svém těle
zachovaj, ať se nečerní
od smilstvie necné poskvrny.
Poslúchaj, králi, mé rady,
stavěj sobě tvrze i hrady,
vše dřievím a bez kamenie,
netbaj, ačť i pevno nenie,
a to v dole, bliz u vody.
Nevaž sobě nic té škody,
ač se zruší a rozplyne:
uděláš pak opět jiné.“

Vlaštovice radí

Vlaštovice vece k tomu:
„Chceš-li rád pevnému domu,
chciť svú radu k tomu dáti,
rač od dřievie nedělati,
ani na bahně u vodě,
ač se chceš vystřieci škodě,
ale na dobrém základu,
maje múdrých lidí radu,
ještoť raditi umějí
a k věčnosti rozumějí.
Dělaj tvrdé sklepy sobě,
ač chceš, aby trvalo tobě.“

2) ze studie J. B Čapka: *Vznik a funkce Nové rady*, Věstník Královské české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-filologická, 1939, s. 38–39:

Vlivem nepříznivě smýšlejících kronikářů stalo se adjektivum ‚lenivý‘ stálým epithetem Václava IV. (...) K výstrahám před leností se tu přičleňuje i Smila rada, vyslovená jen jednou, ale velmi názorně a detailně. Je to ‚lazebnická‘ rada bobrova. Autor ho uvádí (podobně jako ‚hus pitomou‘ ironickou charakteristikou. (...) K tomuto projevu, jehož pointa vyniká jak úvodním epithetem bobrovým, tak posledním veršem, je připojena dosti neorganicky alegorická rada bobrova, v homiletice ovšem dosti běžná...

3) z kritiky J. Vilikovského: *O novějších pracích k dějinám staročeské literatury*, Naše věda XX, 1941, s. 17–28, zde s. 38–39:

Důkaz aktuálního zaměření [*Nové rady*] vidí autor v častějším opakování některých rad a v okolnosti, že některé rady jsou již svou podstatou individuální nebo docela obsahují narážky na „singulární případy“. V těchto radách, vymykajících se z rámce typičnosti, shledává pak autor předně odraz životních zkušeností Smilových (...) a dále narážky na povahové vlastnosti Václavovy [Václav IV.]. Těchto narážek nachází velké množství. Jeho doklady mohou, ale nemusí býti správné. Aby plně přesvědčily, bývalo by třeba prozkoumati dílo Smilovo napřed z dvojího hlediska (...). Jako „Zrcadlo knížecí“, jímž nesporně jest, souvisí Nová rada s literárním druhem právě v pozdějších staletích středověku horlivě pěstovaným. (...) Již povšechná informace o těchto skladbách (...) ukazuje, že rady Smilovy, kladné i záporné, se namnoze shodují s myšlenkami autorů těchto děl. Teprve srovnání s nimi by mohlo určit, (...) co je třeba vysvětlovati specifickými českými poměry. Druhý směr zkoumání (...) by vedl k podrobnému zjišťování, které rady v básni lze plně vyvoditi ze středověkého pojetí jednotlivých zvířat. (...) Abychom uvedli konkrétní příklad: v druhé práci (str. 39) podotýká autor, že k „lazebnické“ radě bobrově „je připojena dosti neorganicky alegorická rada, v homiletice ovšem běžná“, proti smilstvu. Bobr je však stavěn jako příklad a napomenutí k cudnému životu v starší podobné literatuře vůbec (...); jeho rada u Smila tedy není neorganická.